

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali-alan koulutusohjelma

Tarja Lähti
Minna Takkunen

"MITÄ MEILLE TAPAHTUU?" - OPASLEHTINEN VANHEMPIEN TUKEMISEK-
SI LAPSEN HUOSTAANOTTOTILANTEESSA

Opinnäytetyö
Maaliskuu 2016

OPINNÄYTETYÖ
Maaliskuu 2016
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tikkarinne 9
80200 JOENSUU
(013) 260 600

Tekijät

Tarja Lätti, Minna Takkunen

Nimeke

"Mitä meille tapahtuu?" – opaslehtinen vanhempien tukemiseksi lapsen huostaanottotilanteessa

Toimeksiantaja: Joensuun kaupunki, lapsiperhepalvelut

Tiivistelmä

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kehittää Joensuun kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa työväline, jonka avulla tuetaan vanhempia huostaanottotilanteessa. Opinnäytetyön tehtävänä oli suunnitella ja toteuttaa Joensuun kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden käyttöön uusi työväline. Opinnäytetyön tuotoksena syntyi "Mitä meille tapahtuu?" – opaslehtinen vanhempien tukemiseksi huostaanottotilanteessa. Toimeksiantajamme oli Joensuun kaupungin lapsiperhepalvelut.

Toteutimme opinnäytetyön tutkimuksellisen kehittämistyön prosessin pohjalta. Lehtisen suunnittelun lähtökohtana oli tukea huostaanotetun lapsen vanhempia huostaanottohetkellä, jolloin vanhempien on vaikea ottaa vastaan ohjeita, neuvoja ja tietoa siitä, miten elämä jatkuu lapsen huostaanoton jälkeen.

Huostaanoton jälkeisen vanhemmuuden tukeminen on vuonna 2008 voimaan tulleessa lastensuojelulaissa tunnustettu tarpeelliseksi. Vanhemman asiakassuunnitelma mainitaan laissa ja siihen tulee kirjata toimenpiteet vanhemmuuden tukemiseksi. Vanhempia ei saa jättää yksin, jos he haluavat ottaa vastaan tukea vertaistukiryhmiltä tai ammattiauttajilta. Opinnäytetyömme toteuttamisen aikana nousi esille, ettei vanhempien tukemiseksi ole juuri työvälineitä ja varsinkin tukihenkilöiden kouluttaminen vanhempien tueksi koettiin tarpeelliseksi. Jatkokehitysmahdollisuutena on myös opas nuorelle huostaanottotilanteessa, jossa käsitellään tilannetta nuoren näkökulmasta.

Kieli
suomi

Sivuja 35
Liitteet 2
Liitesivumäärä 9

Asiasanat

lapsen huostaanotto, vanhemmuus, vanhemmuuden tukeminen huostaanottotilanteessa

Karelia
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

THESIS
March 2016
Degree Programme in Social Services
Tikkarinne 9
FI 80200 JOENSUU
FINLAND
+35813 260 600

Authors

Minna Takkunen & Tarja Lätti

Title

“What will happen to us? “- a Guidebook to Support Parents in the Moment of Custody Situation

Commissioner: The city of Joensuu, Child Welfare Services

Abstract

The purpose of our thesis was to develop a tool together with social workers of the Child Welfare Services of Joensuu to help their work with the parents whose children have been taken in the custody. The function was to plan and produce together with the social workers a new tool to them. The output was a guidebook called “What will happen to us?” - to support the parents in the moment of custody situation. The thesis was commissioned by the city of Joensuu child welfare services.

We used the researching development working method. The basic of planning the guidebook was to support the parents in that custody situation, when they have difficulties and hard to listen and understand advices, support and information about how the life is going to continue when the child has been taken away from the family.

The Child Protection Law from 2008 says that supporting the parents is important and necessary after the custody situation. The plan how to support the parents should be written. It is not allowed to leave the parents alone if they want to be helped with peer groups or professional helpers.

During this thesis project it came out that there are actually no working methods/material to support parents in the custody situation. Especially the education of the supporters would be needed. In the further study it would be interesting to write a similar guide book to young people who are in the custody. In that guide book the custody situation should be written from their point of view.

Language
Finnish

Pages35
Appendices 2
Pages of Appendices 9

Keywords

custody of the child, parenthood, supporting the parents in the moment of a custody situation

Sisältö

Tiivistelmä

Asbract

1	Johdanto.....	5
2	Lapsen huostaanotto	6
2.1	Huostaanoton perusteet.....	6
2.2	Huostaanottoprosessi	8
2.3	Biologisen vanhemman asema sijaishuollossa	10
3	Vanhemmuus	11
3.1	Huostaanotetun lapsen vanhemmuus.....	12
3.2	Huostaanoton aiheuttama kriisi vanhemmuudessa	13
3.3	Huostaanottokriisin herättämät tunteet vanhemmilla.....	16
3.4	Vanhemmuus ja sen tukeminen huostaanottotilanteessa.....	18
4	Aikaisemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt	19
5	Opinnäytetyön lähtökohdat	20
6	Opinnäytetyöprosessi	22
6.1	Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat.....	22
6.2	Aloituskvaihe	23
6.3	Toiminnan suunnittelu- ja esivaihe	24
6.4	Opinnäytetyön työstäminen	25
6.5	Tarkistus- ja viimeistelyvaihe	27
6.6	Opinnäytetyöprosessin ja tuotoksen arviointi	28
7	Pohdinta	29
7.1	Eettisyys ja luotettavuus	30
7.2	Oppimiskokemukset ja ammatillinen kasvu.....	31
7.3	Jatkotutkimukset ja kehittämissideat.....	34
	Lähteet	36

Liitteet

Liite 1	Saatekirje
Liite 2	”Mitä meille tapahtuu?” – opaslehtinen vanhempien tukemiseksi lapsen huostaanottotilanteessa.

1 Johdanto

Huostaanoton jälkeisen vanhemmuuden tukeminen on vuonna 2008 voimaan tulleessa lastensuojelulaissa tunnustettu tarpeelliseksi. Vanhemman asiakas-suunnitelma mainitaan laissa ja siihen tulee kirjata toimenpiteet vanhemmuuden tukemiseksi. Vanhempia ei saa jättää yksin, jos he haluavat ottaa vastaan tukea vertaistukiryhmiltä tai ammattiauttajilta. (Kujala 2012, 7–8.)

Opinnäytetyön toimeksiantaja oli Joensuun kaupungin lapsiperhepalvelut. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tarjota Joensuun kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden käyttöön työväline, jonka avulla heillä olisi mahdollisuus tukea vanhempia huostaanottotilanteessa. Opinnäytetyön tehtävänä oli suunnitella ja toteuttaa Joensuun kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden käyttöön uusi työväline. Teimme Joensuun kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kanssa yhteisen suunnittelu- ja kehittämisprosessin, jonka tuotoksena syntyi ”Mitä meille tapahtuu?” – opaslehtinen vanhempien tukemiseksi huostaanottotilanteessa.

Kehittämisen lähtökohtana oli tukea huostaanotettujen lasten vanhempia huostaanottotilanteessa. Tutkimuksien sekä työntekijöiden kokemuksen mukaan vanhempien on vaikea ottaa ohjeita, neuvoja tai vinkkejä vastaan huostaanottotilanteessa. Lähestyimme aihetta vanhemmuuden näkökulmasta. Rajasimme keskeiset käsitteet lapsen huostaanottoon, sen vaikutuksesta vanhemmuuteen sekä vanhemmuuden tukemiseen huostaanoton jälkeen.

Toiminnallisen opinnäytetyömme raportissa esittelemme keskeiset käyttämämme käsitteet; lapsen huostaanotto, vanhemmuus ja vanhemmuuden tukeminen. Kerromme myös lapsen huostaanoton aiheuttamasta kriisistä ja huostaanoton herättämistä tunteista vanhemmissa. Opinnäytetyön tekemisen prosessia, prosessin ja tuotoksen arviointia ja jatkotutkimusaiheita sekä prosessin aikana tulleet kehittämisideoita käsittelemme myös raportissa.

2 Lapsen huostaanotto

Lastensuojelulain peruslähtökohtana on, että lapsen hoito ja kasvatusta on vanhempien vastuulla. Yhteiskunnalla on vastuu lasten hyvistä kasvuolosuhteista ja vanhempien tukemisesta lasten kasvatuksessa. Lastensuojelu perustuu lasten oikeuksiin. Jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarve tulee silloin, kun lapsesta ei pidetä riittävän hyvää huolta. Lastensuojeluviranomaisilla on tällöin velvollisuus puuttua lapsen tilanteeseen. (Taskinen 2007, 8–14.)

Vuoden 2014 aikana Suomessa oli kodin ulkopuolelle sijoitettuna yhteensä 17 958 lasta ja nuorta eli 1,5 prosenttia 0 - 20 -vuotiaista. Näistä kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä oli 3733, joka vähentyi edellisvuodesta 10 prosenttia. Huostassa oli vuoden 2014 aikana yhteensä 10 675 lasta. Lastensuojelun avoimuksen asiakkaana oli 90 269 lasta ja nuorta. Lastensuojeluilmoituksia tehtiin 63 707 lapsesta; 1,7 lastensuojeluilmoitusta lasta kohden. (THL 2014.)

2.1 Huostaanoton perusteet

Lapsen huostaanotto on yksi lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun toimenpiteistä. Huostaanotto herättää vahvoja tunteita, sillä siinä viranomaisen puuttua voimakkaasti lapsen ja hänen perheensä itsemääräämisoikeuteen. Se on myös oikeusturvakysymys lapsen, hänen perheensä sekä työntekijöiden kannalta. (Taskinen 2007, 49.)

Huostaanoton perusteina ovat lapsen kasvuoloissa olevat puutteet tai lapsen oma käyttäytyminen. Lapsen kasvuolojen puutteet voivat johtua esimerkiksi lapsen vanhempien tai lapsen hoidosta vastaavan henkilön puutteellisesta kasvatustavasta, perheen kasvatusvastuussa olevien aikuisten päihdeongelmasta tai mielenterveysongelmasta. Huostaanoton perusteina voivat olla myös lapsen perushoidon tai lapsen terveyttä vakavasti vaarantavat terveydenhuollon laimin-

lyönnit, lapsen kaltoinkohtelu, pahoinpitely tai seksuaalinen hyväksikäyttö. (Räty 2012, 314–313.)

Lapselle läheiset henkilöt voivat omalla toiminnallaan aiheuttaa sen, että lapsen kehitys tai turvallisuus vakavasti vaarantuu. Kyse on silloin lapsen kasvuoloissa olevista ongelmista, joihin lapsen vanhemmat eivät pysty tai osaa puuttua. Vanhempien välinpitämättömyys ja lapsen tarpeita vastaamaton kasvatus voi näyttäytyä esimerkiksi siten, että lapsi on voinut joutua ottamaan vastuuta itsestään tai sisaruksistaan. Näin lapsen oma kehitys ja perusturvallisuus uhkaa vaarantua. Vanhempien rikollinen elämäntapa, keskinäiset riitaisuudet, lapsen syyllistäminen tai ihmisarvoa loukkaava toiminta voivat myös olla huostaanoton perusteina. (Räty 2012, 314.)

Huostaanottoon voidaan ryhtyä myös siinä tapauksessa, että lapsen oma käyttäytyminen vaarantaa vakavasti hänen terveyttään tai kehitystään. Lapsen käyttäytymisen tai menettelyn täytyy olla vakava uhka lapsen omalle terveydelle. Uhkia voivat olla lapsen päihteiden käyttö, lapsen itsetuhoisen käyttäytyminen, rikollinen toiminta tai koulunkäynnin laiminlyöminen. Lapsen yksittäinen menettely ei välttämättä täytä huostaanoton edellytyksiä, vaan kyse on aina kokonaisarvion tekemisestä sekä laajemman kokonaisuuden arvioinnista. (Räty 2012, 315–316.)

Lapsi voidaan myös sijoittaa avohuollon tukitoimena lyhytaikaisesti lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi, kuntouttamiseksi tai lapsen huolenpidon järjestämiseksi väliaikaisesti. Perusteluina voi olla huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön sairaus tai jokin muu syy. Lapsen sijoitusta ja sen jatkamista arvioidaan viimeistään kolmen kuukauden kuluttua sijoituksen alkamisesta. Mikäli sijoitusta jatketaan, arviointia tehdään jatkossakin kolmen kuukauden välein. Avohuollon sijoituksessa huoltajilla säilyvät kaikki oikeudet lapsen asioissa ja huoltajalla on esimerkiksi oikeus vaatia lapsi välittömästi kotiutettavaksi. (Taskinen 2007, 43–44.)

Kiireellinen sijoitus on perusteltua silloin, jos lapsi on välittömässä vaarassa, lapsen huolenpidossa on äkillinen puute tai selkeästi uhkaava vaara. Näitä tilan-

teita ovat esimerkiksi perheessä oleva akuutti väkivaltatilanne tai lapsen huoltajat ovat väliaikaisesti kykenemättömiä hoitamaan lasta. Kiireellinen sijoitus tehdään myös jos lasta on pahoinpidelty, lapsi aiotaan piilottaa tai viedä maasta ilman lupaa. Kiireellistä hoitoa tai sijoitusta tarvitaan välittömästi jos lapsi käyttää päihteitä, syyllistyy rikoksiin tai käyttäytyy aggressiivisesti tai itsetuhoisesti. Lapsi pyritään sijoittamaan jonkun sukulaisen tai muun lapselle läheisen henkilön tai perheen luokse, mutta lapsi voidaan sijoittaa myös perhe- tai laitoshoittoon. Kiireellinen sijoitus voi päättyä jo muutaman päivän sisällä tilanteen rauhoituttua. Sosiaalityöntekijän on kuitenkin 30 päivän sisällä tehtävä päätös, otaanko lapsen sijoitus huostaanottoasiana käsiteltäväksi. Hallinto-oikeus voi hakemuksesta jatkaa kiireellistä sijoitusta ajan, joka katsotaan tarpeelliseksi huostaanottoasian valmistelemiseksi, kuitenkin enintään 60 päivää. (Taskinen 2007, 45–47.)

2.2 Huostaanottoprosessi

Opinnäytetyössä tarkastelemme lapsen huostaanottoprosessia biologisen vanhemman näkökulmasta ja keskitymme vanhemmuuden tukemiseen. Vanhempien näkökulmasta on eroa sillä, onko lapsen sijoitus perustunut huostaanotto päätökseen vai muuhun sijoitusperusteeseen. Perheen lapsen huostaanotto on aina viimesijainen keino puuttua vaikeaan tilanteeseen. Huostaanoton taustalla tai perhettä kuormittavassa elämäntilanteessa on harvoin vain yhtä syytä tai aiheuttajaa vaan kysymys on monimuotoisesta kehityskulusta ja kokonaisuudesta. (Heino 2013, 87, 97.)

Huostaanoton tulee aina olla lapsen edun mukaista ja luonteeltaan väliaikainen toimenpide. Viranomaisten on kaikissa vaiheissa työskenneltävä aktiivisesti perheen kanssa lapsen kotiuttamiseksi ja huostaanoton purkamiseksi. Lastensuojelulaki lähtee vanhemmuuden tukemisesta ja viranomaisen on huostaanoton aikana työskenneltävä tavoitellen perheen jälleen yhdistämistä. Vanhemmille on tarjottava ja heille on järjestettävä tarvittavia kuntouttavia tukitoimia. (Räty 2012, 235.)

Ennen huostaanottopäätöstä on aina kuultava lasta, hänen vanhempiaan ja henkilöitä, joiden hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on ollut ennen huostaanoton valmistelua. Tällaisia henkilöitä voivat olla vanhemman avio- ja avopuoliso, joka ei kuitenkaan ole lapsen huoltaja, tai isovanhempi, jonka luona lapsi on oikeasti asunut. (Räty 2007, 262.) Kuuleminen voidaan jättää toteuttamatta vain erikoistapauksissa, esimerkiksi silloin kun asianosaista ei tavoiteta. Sosiaalihuollon johtava viranhaltija tai hänen määräämänsä sosiaalityöntekijä tekee huostaanottopäätöksen, kun lapsen biologiset vanhemmat ja 12 vuotta täyttänyt lapsi hyväksyvät huostaanoton. (Lastensuojelulaki 2007/417, 42. – 43. §.)

Jos vanhemmat tai 12 vuotta täyttänyt lapsi erikseen tai yhdessä vastustavat huostaanottoa, hallinto-oikeus ratkaisee huostaanoton. (Lastensuojelulaki 2007/417, 43. §). Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä valmistelee huostaanottohakemuksen hallinto-oikeudelle. Hakemukseen liitetään kaikki mahdolliset asiakirjat ja selvitykset lapsen asioista, perheen tilanteesta ja lähiverkostosta sekä suunnitellusta sijaishuoltomuodosta ja -paikasta. Hakemuksessa tulee esille vanhempien ja lapsen mielipide mahdollisesta huostaanotosta sekä asiat, joista sosiaalityöntekijällä ja perheellä on eroavat mielipiteet. Samoin hakemuksessa tulee selvittää, mitä avohuollon tukitoimenpiteitä on tarjottu ja miksi niistä ei ole saatu apua tilanteeseen. Kopio hakemuksesta lähetetään myös lapselle ja hänen vanhemmilleen. (Räty 2007, 278–280.)

Huostaanotetulle lapselle tehdään asiakassuunnitelma yhteistyössä lapsen ja hänen perheensä kanssa. Asiakassuunnitelman neuvottelussa ovat mukana lapsen biologiset vanhemmat, lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, sijoituspaikan edustaja sekä tarvittaessa muita lapsen asioissa toimivia yhteistyötahoja. (Lastensuojelulaki 2007/417, 31. §.) Vanhemmilla voi olla tukihenkilö mukanaan neuvotteluissa, joka auttaa muistamaan ja ymmärtämään neuvottelussa puhuttuja asioita. (Kujala 2003, 40). Asiakassuunnitelman tarkoituksena on arvioida lapsen ja perheen tilannetta kokonaisvaltaisesti ja turvata riittävä tuki. Asiakassuunnitelmassa tulee esille ne olosuhteet ja asiat, joihin huostaanotolla pyritään vaikuttamaan. Näitä ovat lapsen ja perheen tuen tarve, sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet, erityisen tuen tarpeet sekä lapsen ja vanhempien yhtey-

denpito. Suunnitelmaa voidaan tarkistaa sekä täydentää tarvittaessa. (Taskinen 2007, 54–55.)

Huostaanottopäätös tehdään kirjallisena ja annetaan tai lähetetään vanhemmille. Päätöksen mukana toimitetaan muutoksenhakuohjeet. (Räty 2007, 89). Viranhaltijan tekemään päätökseen voi hakea muutosta hallinto-oikeudelta. Hallinto-oikeuden tekemästä päätöksestä voi valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa. (Lastensuojelulaki 2007/417, 90. §).

Hallinto-oikeuden päätös huostaanotosta voi kestää kuukausia, vaikka huostaanottoasiat käsitellään kiireisinä. Lapsi voi hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä olla käsittelyaikana sijoitettuna kodin ulkopuolelle. Mikäli lapsi odottaa hallinto-oikeuden päätöstä kotona, on huostaanotto pantava käytäntöön 30 päivän kuluessa päätöksestä. Muuten annettu päätös raukeaa. Huostaanotto on voimassa toistaiseksi niin kauan kun lapsi täyttää 18 vuotta tai huostassapiinon ei ole enää perusteita. (Lastensuojelulaki 2007/417, 83. ja 88. §.)

2.3 Biologisen vanhemman asema sijaishuollossa

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen sijoitusta asumaan kodin ulkopuolelle, lapsen huolto siirtyy tietyiltä osin sosiaalitoimelle. Sijaishuoltopaikan valinnassa kiinnitetään huomiota huostaanoton tai sijoituksen perusteisiin, lapsen tarpeisiin, läheisten yhteydenpitomahdollisuuksiin, hoidon jatkuvuuteen sekä lapsen kielelliseen, kulttuuriseen sekä uskonnolliseen taustaan. (Taskinen 2007, 78.)

Vanhemmuuden tukeminen on olennainen osa sijaishuoltoa ja siksi huostaanotetun lapsen vanhemmille laaditaan vanhemmuuden tukemiseksi oma asiakassuunnitelma. Vanhempien asiakassuunnitelman tarkoitus on mahdollistaa vanhemmuuden tuki ja lapsen yhteydenpito vanhempiinsa sijoituksen aikana sekä työskentely lapsen kotiuttamiseksi. Suunnitelma laaditaan tarvittaessa yhteistyössä muun sosiaali- ja terveydenhuollon kuten päihde- ja mielenterveys- huollon kanssa. (Saastamoinen 2008, 82–83.) Vanhemmat tarvitsevat huos-

taanottotilanteessa usein kriisiapua, tukihenkilön tukea tai vertaisryhmän palveluja. Prosessiin kuuluu vanhempien kuuleminen ja heidän mahdollisuutensa ilmaista mielipiteensä huostaanotosta sekä sijaishuoltopaikasta. (Taskinen 2007, 55.)

Huoltajan asema lapsen edunvalvojana ja lapsen huoltajana säilyy huostaanotosta huolimatta. Huoltajalla on oikeus käyttää lapsen puolesta puhevaltaa kaikissa lapsen omaisuutta ja taloudellisia asioita koskevissa asioissa sekä esimerkiksi nostaa varoja lapsen pankkitililtä. Lapsen huoltajilla on oikeus päättää myös lapsen uskontokunnasta sekä lapsen nimestä. Huostassapidon aikana toimielimellä on oikeus päättää lapsen asuinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta sekä opetuksesta ja terveydenhuollosta. Toimielimellä on oikeus käyttää puhevaltaa huostaan otetun lapsen passi-asioissa. (Lastensuojelulaki 417/2007, 45.- 46.§.)

3 Vanhemmuus

Vanhemmuus muodostuu eri tasoista, jotka määrittävät lapsi-vanhempi suhdetta. Sosiaalinen vanhemmuus on huolehtimista jokapäiväisistä tehtävistä. Sosiaaliseen vanhemmuuteen kuuluu käytännön vanhemmuutta, lapsen hoivaa ja huolenpitoa. Psykologinen vanhemmuus sisältää käytännön vanhemmuuden lisäksi molemminpuolisen kiintymyksen. Vanhemmuuden toteutumisen ehto on vanhempien vastuunotto ja kiintymyksen osoittaminen. Jaettu vanhemmuus tarkoittaa äitiyden ja isyyden tasapuolista toteutumista. Se voi olla myös sijaisvanhempien ja biologisten vanhempien välinen vanhemmuuden muoto. Kasvatuksellisessa vanhemmuudessa on erilaisia rooleja. Vanhemmat voivat olla esimerkiksi vastuunottajia, esimerkin antajia tai rajojen asettajia. (Manninen 2001, 17–24.)

3.1 Huostaanotetun lapsen vanhemmuus

Kun lapsi päätyy sijaishuollon piiriin, niin perheen toimivuutta ja rakennetta arvioidaan ja säädellään perheen ulkopuolelta. Vanhemmuuden tuominen muiden arvioitavaksi tuo vanhemman identiteetin uhan alle ja esim. itsekunnioitus ja oman identiteetin säilyminen on haasteellista varsinkin jos vanhempi kokee tulevansa auttamisjärjestelmän taholta leimatuksi. (Vanhanen 2014, 15.)

Koska vanhemmuus on keskeinen osa ihmisen identiteettiä, niin lapsen huostaanoton jälkeen vanhemman on rakennettava osa identiteettiään uudelleen. Sijoitetun lapsen vanhemmat joutuvat miettimään, mikä on vanhemman rooli silloin kun ei voi kasvattaa omaa lastaan yksin, vaan vanhemman tulisi pystyä jakamaan osa sosiaalisesta vanhemmuudestaan sijaisvanhemman kanssa. Keskeistä on vanhemmalle itselleen sopiva tapa jakaa vanhemmuuttaan. (Vanhanen 2014, 19.)

Biologisten vanhempien kannalta termi etävanhemmuus kuvaa paremmin vanhempien roolia ja heidän kokemaansa vanhemmuuden laatua sijoitettujen lasten vanhemmista puhuttaessa. Se mielletään enemmän vanhemmuudelle tilaa ja merkittävyyttä antavaksi kuin biologinen vanhemmuus. Sijoitettujen lasten vanhemmat kokevat samaa kuin avioerotilanteessa syntyvä etävanhemmuus, vaikka etävanhemmuuden syntymisen syyt ja mahdollisuudet sekä oikeudet toteuttaa vanhemmuuttaan ovatkin erilaiset. (Kujala 2003, 14.)

Vanhemmuus saa lapsen sijoituksen vuoksi uusia määritelmiä ja uudenlaista sisältöä. Biologinen vanhemmuus viittaa juridiseen suhteeseen lapsen ja vanhemman välisen sukulaisuuden perusteella, mutta ei kuvaa vanhemmuuden roolia lasten ollessa sijoitettuina. Etävanhemmuus ja jaettu vanhemmuus termeissä tulevat esille lapsen ja vanhemman erillisistä asuinpaikoista aiheutuvat rakenteelliset vaikutukset sekä se, että useampi henkilö toteuttaa vanhemmuuteen liittyviä asioita. (Pitkänen 2011, 88.)

Miia Pitkänen (2011) käsittelee tutkimuksessaan ”Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa” rinnakkaisen vanhemmuuden käsitettä van-

hempien kokemusten perusteella. Tutkimuksessa korostetaan biologisen vanhemman omaa roolia lapsen elämässä sijaishuoltovanhemman rinnalla. Pitkäsen mukaan perhesuhteiden yksityisyys korostuu rinnakkaisessa vanhemmuudessa. Vanhemmalla on useimmiten varsin realistinen käsitys miten hän pystyy kantamaan vastuun lapsestaan. Sijaishuollon rinnalla omaa vanhemmuuttaan on mahdollista toteuttaa rakentavalla tavalla silloin jos vanhemmat kokevat sijoituksen mahdollistavan lapselle hyviä asioita. (Pitkänen 2011, 89–90.)

Kasvatuskumppanuus biologisten vanhempien ja sijaishoitopaikan työntekijöiden tai sijaisvanhempien kanssa mahdollistuu silloin, kun heidän välillään vallitsee keskinäinen luottamus. Vaikka sosiaalityössä kumppanuussuhdetta on pidetty ideaalisena pyrkimyksenä, sitä on vaikea saavuttaa. Lastenkodissa työntekijöiden asenteiden ja tehtävien jaon tulisi mahdollistaa vanhempien kumppanuus lapsensa käytännön asioissa. (Laakso 2009, 203–204.)

Vaikka lapsi onkin poissa arkipäivästä, ei vanhemmuus lopu vaan se jatkuu elinikäisenä projektina, jossa on erilaisia vaiheita. Yhteydenpidossa lapsen kanssa auttaa näkökulman asettaminen pidemmälle tulevaisuuteen. On vaikea solmia yhteyttä aikuistuneen lapsen kanssa, jos yhteyttä ei pidetä sijoituksen aikana yllä. (Kujala 2003, 18.)

3.2 Huostaanoton aiheuttama kriisi vanhemmuudessa

Huostaanotto on kriisi lapselle, vanhemmille ja läheisille. Huostaanottoon liittyy paljon syyllisyydentunteita, ahdistusta ja häpeää. Huostaanotetun lapsen vanhemmat jäävät usein ilman apua ja tukea pohtimaan, mikä on mennyt vikaan ja miksi. Lapsesta eroon joutuminen on vanhemmille tilanne, jossa he tarvitsevat ehdottomasti apua ja tukea, eikä heitä tulisi jättää yksin. Huostaanottokriisi on väistämätön vaikka huostaanotto olisi vanhemman mielestä tarpeellinen tai vanhempien oma toive. Huostaanottokriisissä vanhemman tukeminen, läsnä olo, lohdutus ja kuuntelu ovat tärkeitä. Vanhemmalle tuo lohtua tieto siitä, että hänen kokemansa tunteet kuuluvat tilanteeseen. (Jokinen 2004, 11–12; Rutter 2004, 7.)

Vanhempien on usein vaikeaa hyväksyä lapsensa sijoitusta ja he saattavat tuntea syyllisyyttä sen johdosta. Tärkeää olisi, että vanhemmat kokevat tulevansa kuulluiksi ja että he työntekijöiden kanssa voisivat riittävästi käsitellä sijoitukseen johtaneita syitä sekä siihen liittyviä tunteita. (Känkänen 2013, 264.) Kun vanhemmille annetaan tukea heti kriisin ja menetyksen alkuvaiheessa, niin huostaanoton aiheuttama suruaika voi lyhentyä ja jatkotyöskentely perheen kanssa on helpompaa (Kähkönen 1991; Jokinen 2004, 12).

Lapsen huostaanoton aiheuttaman kriisin seurauksena vanhemmat usein eristäytyvät, yhteydet lastensuojeluun harvenevat ja vanhemmat jäävät yksin. Sosiaalityöntekijät työskentelevät yksilöllisesti biologisten vanhempien kanssa ja tukevat vanhempia mahdollisesti avohuollon tukitoimin. Vanhempien voi olla vaikea ottaa apua ja tukea vastaan sosiaalityöntekijältä, varsinkin jos vanhemmat eivät hyväksy lapsensa sijoitusta. Häpeän ja syyllisyyden tunteidensa vuoksi vanhempien on vaikea puhua tilanteesta läheisille tai muille ulkopuolisille. Yksin jääminen ja eristäytyminen voi johtaa entistä suurempiin vaikeuksiin, esimerkiksi mielenterveysongelmien pahentumiseen. Lääkkeiden väärinkäyttö, alkoholin ja huumeiden käyttö voi alkaa tai lisääntyä vanhempien yrittäessä lievittää kriisin aiheuttamaan pahaa oloa. (Kujala 2012, 13.)

Ihmisten reaktioissa traumaattisten kokemusten jälkeen on havaittavissa tiettyjä lainalaisuuksia. Ihmisiin on sisään rakennettuina reagointi- ja käsittelytapoja, jotka tarkoituksenmukaisesti auttavat selviytymään traagisesta kokemuksesta. Ne laukeavat automaattisesti ja myötävaikuttavat traumaattisen kokemuksen käsittelyprosessin etenemiseen ja lisäävät sen tehokkuutta. (Saari 2003, 41.)

Johan Cullbergin kriisiteoria jäsentää mitä ihmiselle tapahtuu kriisissä. Eri vaiheille tyypilliset oireet saattavat vuorotella ja olla esillä samanaikaisesti. Vaiheet eivät kaavamaisesti seuraa toisiaan. Ihminen menee välillä eteenpäin ja palaa välillä aikaisempaan vaiheeseen. Kun kriisin aiheuttanut tilannetta on käsitelty, niin kriisistä toipuminen on mahdollista. Selviytymisprosessin jumiutumisen aiheuttaa omien tunteiden, ajatusten ja kokemusten kieltäminen ja torjuminen. (Kujala 2003, 30.)

Omasta lapsesta luopuminen on aina vaikea asia ja vaikuttaa vanhempien elämässä hyvin paljon (Kujala 2003, 29). Ensimmäinen reaktio järkyttävään tapahtumaan, kuten lapsen huostaanottoon, on psyykkinen sokki. Epätodellisuuden ja ulkopuolisena tarkkailijana olemisen tunne, itkuisuus ja lamaantuminen sekä arkirutiinien tekeminen kuin unessa kuuluvat sokkivaiheeseen. Sokkireaktiota on myös pyrkimys jatkuvaan tekemiseen niin, ettei ahdistavaa tilannetta tarvitsisi ajatella. Sokissa olevan ihmisen havaintokyky kapenee ja hän ei pysty havaitsemaan kaikkea ympärillä tapahtuvaa. Toisaalta se, mihin havainto kohdistuu, voidaan havaita erittäin tarkasti ja yksityiskohtaisesti. (Saari 2007, 42–52.) Sijoiuksiin liittyvistä palaverieista ei välttämättä muista mitään ja varsinkin asiakirjojen sisältöä on vaikea ymmärtää (Kujala 2003, 31).

Järkyttävän tapahtuman jälkeen ihminen voi järkyttyä siitä, että tunteet puuttuvat täysin. Sokkivaiheessa se on hyvin tavallista ja selittyy henkiinjäämisellä sekä toimintakyvyn säilyttämisellä. Vaikka tunteettomuus voi olla hyödyllistä toimintakyvyn kannalta, päätöksenteko on vaikeaa. Siksi sokissa oleva ihminen tarvitsee neuvoja miten toimia. (Saari 2007, 46–49.) Biologisista vanhemmista tuntuu pahalta, kun muut näyttävät onnistuvan lapsen kanssa paremmin (Kujala 2003, 36).

Reaktiovaihe alkaa pikkuhiljaa sokkivaiheen jälkeen psyykkisen kaaoksen noustessa vähitellen pintaan. Vanhemmat voivat kokea surua, suuttumusta, fyysisiä reaktioita tai jopa kipua. Itkuherkkyys, univaikeudet sekä unilääkkeiden käyttö saattavat lisääntyä. Reaktiovaiheessa tunteet alkavat näkyä, kun ymmärrys tapahtuneesta ja sen vaikutuksista omaan elämään selkiytyy. Itsesyytökset ja tilanteen läpikäyminen, pelästyminen omista tunteista, erityisesti vihasta ja syyllisyyden kokemisesta kuuluvat reaktiovaiheeseen. Viha voi nousta pintaan, jopa täysin vieraita ihmisiä kohtaan sekä mahdollisesti myös omaa lasta kohtaan. Vanhempi voi tuntea myös häpeää ja miettiä, mitä muut hänestä ajattelevat. Ajatuksiensa ja tunteidensa vuoksi vanhempi saattaa haluta reaktiovaiheessa eristäytyä kotiinsa. (Saari 2007, 52–56.)

Reaktiovaiheesta siirrytään pitkään kestävään käsittelyvaiheeseen. Sijoiuksen kautta lapsesta luopuminen on verrattavissa lapsen kuoleman aiheuttamaan

suruprosessiin. (Saari 2007, 60–61.) Kun suuttumus ja viha hälvenevät, seuraa usein masennus. Vanhemmalla voi olla kelvoton ja arvoton olo, jopa itsemurha-ajatuksia. Myös sairastumisherkkyys lisääntyy. Elämä voi tuntua tyhjältä ja esimerkiksi elämäntilanteen muuttaminen asuinpaikkakuntaa ja työpaikkaa vaihtamalla voivat tuntua hyvältä ajatukselta. (Kujala 2003, 32.)

Käsittelyvaiheessa osa tarkkaavaisuudesta suuntautuu traumaattisen kokemuksen käsittelyyn, joten muisti- ja keskittymisvaikeudet kuuluvat tähän vaiheeseen. Tämä heijastuu ihmissuhteisiin, esimerkiksi vanhempi voi menettää malttinsa ja saada raivokohtauksia. Monet haluavat olla yksin ja paeta ihmissuhteita. Yksinolosta ja asioiden pohtimisesta itsekseen voi olla hyötyä. Musiikki, lukeminen ja kirjoittaminen voivat auttaa kokemuksen käsittelyä. (Saari 2007, 63–64.)

Kriisiprosessin tavoite on kokemuksen hyväksyntä osaksi omaa elämänhistoriaa. Tapahtunutta voi ajatella tuntematta voimakasta ahdistusta. (Saari 2007, 68.) Asiat tuntuvat olevan paremmin, arkielämä asettuu uomiinsa, ahdistavat ajatukset hälvenevät, fyysiset oireet helpottuvat, kiinnostus ulkomaailmaan lisääntyy. Kiinnostus lapsen tapaamiseen ja sopimusten noudattamiseen syntyy, aikaa ja voimia on enemmän kuin ennen lapsen sijoitusta. Pahin kriisi on ohi, ja tulee voimia selvittää sijoitukseen johtaneita asioita. Alkaa mahdollisuus olla etävanhempana niiden voimien ja mahdollisuuksien mukaan, jotka ovat nyt olemassa. (Kujala 2003, 30–33.)

3.3 Huostaanottokriisin herättämät tunteet vanhemmilla

Suru ja menetys leimaavat vanhemmuutta huostaanoton myötä. Paitsi että vanhempi kokee menettäneensä lapsensa ja suuren osan vanhemman roolistaan, niin hän kokee tulleensa paljastetuksi ja kelvottomaksi vanhemmaksi leimatuksi, jolloin hänen itsekunnioituksensa ja käsityksensä omasta vanhemmuudestaan särkyvät. (Vanhanen 2014, 15–16.) Vanhemmat voidaan jakaa huostaanottoon liittyvien tunteiden perusteella kolmeen ryhmään; vanhempiin jotka ovat helpotuneita ja kiitollisia, huolestuneisiin vanhempiin sekä vihaisiin ja katkeriin vanhempiin (Jokinen 2004, 12).

Minäkuvaan psyykkiset traumat vaikuttavat neljänä tunteena. Ensimmäiseksi ihminen voi alkaa ajatella itsestään, että hän on huono ja hänestä ei ole mihinkään. Tämä tuo mukanaan mm. esiintymisjännitystä ja täydellisyyteen pyrkimistä. Toinen trauman aiheuttama vääristymä omasta itsestä on se, että ihminen vakuuttuu omasta pahuudestaan. Ihminen voi alkaa myös toteuttamaan tätä käsitystään itsestään. Kolmas minäkuva muokkaava tunne mikä liittyy psyykkisiin traumoihin, on avuttomuus sekä oman kontrollin ja hallinnan puute. Monien paniikkihäiriöiden taustalla on tämä minäkuva hallitseva avuttomuuden tunne. Neljäs psyykkisten traumojen tuottama tunne on turvattomuus, joka voi vaikuttaa jokapäiväisessä elämässä tehtäviin ratkaisuihin. (Saari 2003, 319–320.)

Viha voi olla hallitsevin tunne ja sen kohdistuessa muihin ihmisiin, kuten sosiaaliviranomaisiin, hallinto-oikeuteen tai sijaisvanhempiin, se on eräänlainen suojausmekanismi, jolla suojaudutaan omilta vaikeilta tunteilta (Kujala 2003, 32; Saari 2007, 53). Vanhempi voi kohdistaa vihaa omaan lapseensa ja kuvitella hänen olevan tahallaan vaikea. Vanhempi voi tuntea, ettei koskaan enää halua lasta takaisin. Viha aiheuttaa syyllisyydentunteita, joiden vuoksi vanhempi voi vältellä sosiaaliviranomaisia ja lasta. Viha on täysin normaali tunne, ja sen ylitse voi päästä esimerkiksi keskustellen. Vihasta voi saada myös voimaa muuttaa asioita parempaan suuntaan, jotta lapsen paluu kotiin mahdollistuisi. (Kujala 2003, 32.)

Vanhempi saattaa myöntää itselleen ongelmansa ja aloittaa kuntoutusprosessin vasta lapsen sijoituksen jälkeen. Vanhemman elämässä lapsi voi olla ainoa merkityksellinen asia ja siten lapsen huostaanotto on vanhemmalle mahdollisuus omaan kuntoutumiseen. Voi olla niin, että vanhempi on itse kokenut vaille jäämistä omassa lapsuudessaan ja haluaa ettei oman lapsen tarvitsisi kokea samaa. (Vanhanen 2014, 16.)

Suurimpia haasteita ihmiselle on päästä tunteidensa kanssa kosketuksiin. Tunnistaminen ei riitä, vaan tuottamalla ja hallitsemalla tunteita on mahdollisuus korjata menneisyytensä haavoja ja ylläpitää sekä parantaa omaa elämänlaatuaan. (Uusitalo 2006, 126.) Tunteiden tunnistaminen, niiden ymmärtäminen ja purkaminen, sekä itse kriisitilanteen kohtaaminen, sen hyväksyminen ja läpi-

käyminen ovat jokaisen huostaanottokriisissä olevan vanhemman kohdalla selviytymistä eteenpäin vieviä keinoja. Sosiaalinen tuki, hengelliset arvot, omaan itseensä kohdistuvat selviytymiskeinot sekä toiminnallisuus ja luovuus ovat yksilöllisiä selviytymiskeinoja. Auttajalta ei odoteta valmiita ratkaisuja, vaan nopea ja joustava avunsaanti kriisin akuutissa vaiheessa on tärkeää. Jokainen ihminen on paras asiantuntija itseään koskevissa asioissa. (Jokinen 2004, 13.)

3.4 Vanhemmuus ja sen tukeminen huostaanottotilanteessa

Vanhemman voimavarat ovat usein erittäin vähäiset lapsen sijoittamisen jälkeen, vaikka sijoittaminen olisi tehty vanhempien kanssa yhteistyössä. Vanhemmille suunnattu tuki heti kriisin alkuvaiheessa näyttäisi lyhentävän huostaanoton aiheuttamaa surua. Tuki luo myös hyvän pohjan yhteistyön rakentumiselle. (Kujala 2003, 27.) Tahdon vastaisessa huostaanotossa vanhemmat kokevat usein aggressiota ja vihamielisyyttä, varsinkin sosiaalityöntekijöitä kohtaan. Vanhemman tukeminen ja heidän kriisin käsittelynsä vaikeutuvat. Vanhempien ohjaaminen muihin palveluihin, kuten perheneuvolaan tai aikuispsykiatrian palveluihin voi olla yksi kannatettava vaihtoehto. (Jokinen 2004, 12.)

Tiedottaminen on tärkeää kriisitilanteissa. Tiedon tarve on suuri ja ahdistusta luovat epätietoisuus ja epävarmuus. Riittävä tiedottaminen luo turvallisuuden tunnetta ja antaa uskoa siihen, että tilanne on hallittavissa. Vanhemmille tulee taata palveluohjausta sekä tietoa erilaisista palveluista. Lisäksi on tärkeää kertoa suru- ja traumareaktioista, joita kriisin eri vaiheissa saattaa esiintyä. Tiedon saaminen auttaa kriisissä olevaa tunnistamaan ja kohtaamaan erilaiset reaktiot ja yllättävätkin tunteet. (Nummela 2007, 22.)

Huostaanotettujen lasten vanhemmat tarvitsevat tukea huostaanoton aiheuttaman kriisin läpikäymiseen, ajatustensa, tunteidensa ja kokemustensa käsittelemiseen, oman elämäntilanteensa hallitsemiseen sekä etävanhempana toimimiseen. Lapsen arjesta huolehtimisen vastuun siirtyminen muille kertoo pitkästä kehityskulusta ja joutumisesta syviin, mahdollisesti useita elämäntilanteita koskettaviin vaikeuksiin. Vanhemman voimavarat voivat sijoituksen hetkellä olla vähis-

sä ja molempien, vanhemman sekä lapsen edun mukaista on saada apua ja tukea vaikeassa elämäntilanteessa. Vanhempien oma elämäntilanne, tapahtumat tai ongelmat ovat hyvin erilaisia ja tuen muoto määräytyy jokaisen kohdalla erikseen. (Kujala 2012, 13.)

Ilman ulkopuolista tukea voi lapsestaan luopumaan joutuneen vanhemman olla vaikea pitää säännöllisesti yhteyttä lapseensa, koska omasta kriisitilanteesta johtuvat voimattomuuden, syyllisyyden ja häpeän tunteet vaikeuttavat sitä. Myös lapsen normaalien kriisireaktioiden ymmärtäminen voi olla vanhemmalle vaikeaa. Lapsi voi iästään ja kriisin vaiheesta johtuen käyttäytyä vanhempansa kohtaan takertuvasti, uhmakkaasti tai vetäytyvästi. Jos vanhemmalla ei ole tietoa siitä, mitä hänen vanhemmuutensa lapselle merkitsee, eikä tietoa lapsen normaaleista kriisireaktioista, niin hänen on vaikeaa, lähes ylivoimaista toimia tyydyttävällä tavalla etävanhempana. Hän saattaa jopa luopua yhteydenpidosta lapseensa ja ajatella, ettei hän kykene vanhemmuuteen ja ettei sillä ole lapselle merkitystä - jopa parempi on että hän pysyttelee poissa. Näin voi syntyä suuri väärinkäsitys, koska oma isä ja äiti ovat lapselle korvaamattoman tärkeitä aina. Pahinta lapselle on vanhempansa hylkäämäksi joutuminen, vaikka kuinka se tapahtuisi hyvässä tarkoituksessa vanhemman taholta. (Kujala 2002, 18–19.)

Lapsi tarvitsee varmuuden siitä, etteivät vanhemmat häviä. Vanhemmat tarvitsevat oman tukensa käsitelläkseen kokemuksiaan lapsen sijoitusprosessista. Lapsen ja vanhemman välisen suhteen mahdollisuus ja sen kehittyminen on kriisityöskentelyn ohella merkityksellistä. Omaan kuntoutumiseensa ja elämäntilanteeseensa on vanhemmilla oikeus saada tukea. (Pitkänen 2011, 23.)

4 Aikaisemmat tutkimukset ja opinnäytetyöt

Huostaanotettujen lasten vanhempien tukemisesta on tehty opinnäytetöitä sekä tutkimuksia Suomessa. Oulun Diakonissalaitoksen Säätiön HOPE-projektissa Ulla-Maija Karvonen vuonna 2010 on tehnyt opinnäytetyön Lapsen huostaanoton kokeneiden vanhempien tukemisesta, jossa hän on laatinut vanhem-

mille oppaan nimeltään Yhdessä eteenpäin. Hän kirjoittaa opinnäytetyössään siitä, miten vanhemmat jäävät ilman tukea ja tietoa huostaanotosta, vaikka lastensuojelulaissa tuodaan esille vanhempien tukemisen tärkeys. (Karvonen 2010.)

Tanja Luokkasen ja Raisa Veckmanin vuonna 2008 tekemä opinnäytetyö Huostaanotettujen lasten äitien etävanhemmuuden tukeminen on tehty edellisen opinnäytetyön tapaan. Tässä laadullisessa opinnäytetyössä keskityttiin naisten kokemuksiin HOPE-projektista ja sen Toivo-vertaistukiryhmästä sekä äitiydestä. Jatkotutkimusehdotuksena heillä on selkokielisen ja kattavan oppaan laatiminen huostaanotettujen lasten vanhemmille sekä laajempi tutkimus huostaanoton kokeneista perheistä ja heidän saamistaan palveluista. (Luokkanen & Veckman 2008.)

Juha Jokinen käsittelee kriisien määrittelyä sekä huostaanottokriisiä että siitä selviytymistä julkaisussaan Kriisityön kehittäminen huostaanotossa. Aiheesta tehtyjä tutkimuksia ja käytännön kehittämistoimintaa esitellään siinä eri näkökulmista. Kehittämistarpeina esille nousi lastensuojelun sosiaalityön kehittäminen perheiden tukemiseksi huostaanotto-prosessin eri vaiheissa sekä huostaanoton jälkeen. Kriisityön menetelmien osaaminen yksilö- ja perhekohtaisessa työskentelyssä nähtiin tärkeäksi. Lisäksi vanhempien ja lasten tarvitsemaa palveluohjausta, vertaistukea sekä kriisiterapian turvaamista toivottiin kehitettävän. (Jokinen 2004.)

5 Opinnäytetyön lähtökohdat

Toiminnallinen ja tutkimuksellinen opinnäytetyö on monilta osin samanlainen, mutta niissä on kuitenkin kolme oleellista eroa. Toiminnallisen opinnäytetyön eri vaiheissa on toiminnassa mukana olevia toimijoita ja opiskelija tekee tuotoksen. Toiminnallisen ja tutkimuksellisen opinnäytetyön työskentelytavoissa on konkreettisia eroja, sillä toiminnallisen opinnäytetyön toiminnan vaiheet etenevät toimijoiden kanssa dialogisessa vuorovaikutuksessa. Tämä näkyy ihmisten väli-

sessä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa keskusteluna, arviointina, toiminnan uudelleen suuntaamisena, vertaistukena, palautteen saamisena sekä antamisena. (Salonen 2013, 5–6.)

Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on käytännön toiminnan ohjeistaminen, opastaminen, toiminnan järjestäminen tai järjeistäminen. Ammatilliseen käyttöön tarkoitettu ohje, ohjeistus tai opastus; esimerkiksi perehdyttämisosas, ympäristöohjelma tai turvallisuusohjeistus ovat esimerkkejä toiminnallisesta opinnäytetyöstä. Toteutustapoja ovat esimerkiksi kirja, kansio, vihko, opas, CD-rom, portfolio, kotisivut tai vaikkapa näyttely tai tapahtuma. (Vilka & Airaksinen 2003, 9.)

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tarjota Joensuun kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden käyttöön työväline, jonka avulla heillä olisi mahdollisuus tukea vanhempia huostaanottotilanteessa. Opinnäytetyön tehtävänä oli suunnitella ja toteuttaa Joensuun kaupungin lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden käyttöön uusi työväline. Opinnäytetyön tuotoksena syntyi ”Mitä meille tapahtuu?” – opaslehtinen vanhempien tukemiseksi huostaanottotilanteessa. Opaslehtisen suunnittelun lähtökohtana oli tukea huostaanotetun lapsen vanhempia huostaanottotilanteessa, kun vanhempien on vaikeaa ottaa ohjeita, neuvoja tai vinkkejä vastaan.

Toimeksiantajan edustajana opinnäytetyössämme oli Joensuun kaupungin johtava sosiaalityöntekijä. Toimeksiantaja toivoi opaslehtisestä selkeää ja selkokielistä, tärkeimmät asiat sisältävää sekä vanhemman ja lapsen suhdetta korostavaa. Tärkeimpinä asioina toiveissa nousi lehtisen tarjoama tieto huostaanotto-prosessista, huostaanoton aiheuttamien tunteiden merkitys sekä kanavat, mistä vanhemmat saavat halutessaan apua tilanteessa. Opinnäytetyölle oli työelämä-lähtöinen kehittämistarve. Huostaanotetun lapsen vanhemmille on lastensuojelulain mukaan laadittava vanhemmuuden tukemiseksi erillinen asiakassuunnitelma. Käytännössä sen toteuttaminen on vaihtelevaa, koska kaikki vanhemmat eivät halua sitä tai eivät kykene sitä tekemään yhteistyössä sosiaalityöntekijän kanssa. Opinnäytetyön asettamat vaatimukset opaslehtisen kehittämiseksi oli-

vat keräämämme teoratiedon ja työelämästä nousevan kokemustiedon yhdistäminen.

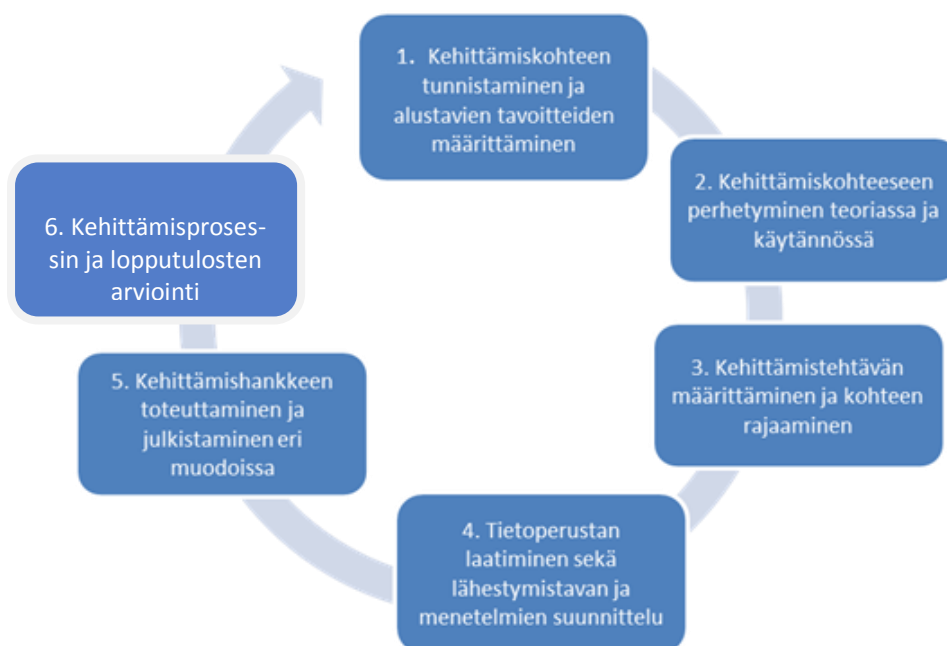
6 Opinnäytetyöprosessi

Teimme opinnäytetyömme tutkimuksellisen kehittämistyön prosessina. Kehittämistoiminta on sosiaalinen prosessi, joka edellyttää ihmisten välistä vuorovaikutusta ja aktiivista osallistumista. Osallistumisen perustana on dialogi, jossa kehittämistoiminnan perusteita, toimintatapoja ja tavoitteita voidaan eri osapuolten taholta avoimesti tarkastella. (Toikko & Rantanen 2009, 89.)

6.1 Opinnäytetyön menetelmälliset valinnat

Ojasalon, Moilasan ja Ritalahden (2014) mukaan tutkimuksellinen kehittämistyö saa alkunsa muun muassa jonkin organisaation kehittämistarpeesta tai halusta saada aikaan muutoksia. Kehittämistyö kuvataan prosessina eli toisiaan seuraavien vaiheiden kautta. Prosessin vaiheet auttavat toimimaan järjestelmällisesti ja ottamaan huomioon kunkin vaiheen vaatimat seikat. Prosessin huolellinen suunnittelu on tärkeää myös aikataulussa pysymisen vuoksi. (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 18–24.)

Toteutimme opinnäytetyömme tutkimuksellisen kehittämistyön prosessin pohjalta (kuva 1).

Kuva 1. Tutkimuksellisen kehittämistyön prosessi (Ojasalo ym. 2014, 24).

6.2 Aloitusvaihe

Tutkimuksellisen kehittämistyön ensimmäinen vaihe on kehittämiskohteen tunnistaminen ja siihen liittyvien tekijöiden ymmärtäminen. Tässä vaiheessa laaditaan myös alustavat tavoitteet. (Ojasalo ym. 2014, 23.) Opinnäytetyömme lähtökohtana oli halu tehdä kehittämistyötä lastensuojelussa ja opinnäytetyöprosessin aloitimme maaliskuussa 2015. Alkuperäinen opinnäytetyömme aihe oli Suomen Kasvatus- ja perheneuvontaliiton paikallisesti toimivan Voikukkia-vertaistukiryhmän kokemusten kartoittaminen, mutta opinnäytetyöprosessi päättyi elokuussa 2015, koska emme saaneet riittävästi vanhempia haastateltavaksi.

Kysytyämme uutta opinnäytetyö-aihetta Joensuun kaupungilta, saimme ideaksi kehittää lastensuojelun sosiaalityöntekijöille työvälineen vanhempien tukemiseksi huostaanottotilanteessa. Kiinnostuimme aiheesta sen sivuttua edellisen opinnäytetyömme aiheita vanhempien tukemisesta, jonka olemme niin työelämän kuin harjoittelujen kautta huomanneet hyvin tärkeäksi lastensuojelun työsaralla.

Tapasimme elokuun 2015 alussa toimeksiantajamme edustajan sekä lastensuojelussa työskentelevän sosiaalityöntekijän. Heiltä saimme toiveita siitä millaisesta työvälineestä olisi hyötyä niin vanhemmille kuin huostaanottoprosessissa työskenteleville työntekijöille. Tapaamisessa tuli esille, että vanhemmuuden tukeminen on vähäistä ja työntekijöiden keinot sen toteuttamiseksi vaihtelevia. Toiveena oli saada kirjallinen, helposti käyttöön jaettava ja tarvittaessa muokattava opaslehtinen. Työvälineen tarkoitus oli olla myös sosiaalityöntekijöiden apuna huostaanottotilanteessa keskusteltaessa vanhempien kanssa heidän tukemisestaan.

Vanhemmat eivät aina pysty huostaanottotilanteessa ottamaan vastaan kaikkea annettua tietoa. Kirjallisessa muodossa annettava tieto antaa mahdollisuuden vanhemmille palata siihen myöhemmin. Tiedottamisen haaste, sen vähäisyys ja riittämättömyys ovat epäkohtia huostaanottoprosessissa. Annettua suullista tietoa ei ole koottu riittävästi ja parannusehdotuksena onkin vanhempien taholta noussut opas sekä vanhemmille että lapsille. (Nummela 2007, 50.)

Sosiaalityöntekijän kanssa aiheesta keskustellessamme hän korosti sitä, miten tärkeää vanhemmille olisi tuoda esille, että huostaanottotilanteessa ilmenevät rajutkin tunteet ovat normaaleja. Vanhemmalla on lupa käyttäytyä hassusti ja itselleen epänormaalisti, lastensuojelun sosiaalityöntekijät ymmärtävät tunteiden myrskyn tässä vanhemmille vaikeassa tilanteessa. Keskustelussa tuli esille myös se, miten tärkeää on esittää asiat selkeästi ja lyhyesti, sekä tarjota ohjeita lisätiedon etsimiseen linkkilistan avulla, jota vanhemmat voivat hyödyntää voimiansa mukaan.

6.3 Toiminnan suunnittelu- ja esivaihe

Toisessa vaiheessa haetaan kehittämiskohteeseen liittyvää teoreettista ja käytännön tietoa, etsitään näkökulma, josta katsoen työssä edetään. Tällöin myös määritellään keskeiset käsitteet ja niiden väliset yhteydet. (Ojasalo ym. 2014, 25.) Etsimme aiemmin aiheesta tehtyjä tutkimuksia ja niiden pohjalta tehtyjä opaslehtisiä. Rajasimme kehittämistyön keskeiset käsitteet lapsen huostaanot-

toon ja sen vaikutuksesta vanhemmuuteen sekä vanhemmuuden tukemiseen huostaanottotilanteessa. Lähestyimme aihetta vanhemmuuden näkökulmasta. Tausta- ja tutkimustieto vahvisti käsitystämme huostaanottoon liittyvien tunteiden ja kriisityön käsittelyn merkityksestä. Aiemmissä tutkimuksissa nousi kehittämistarpeina muun muassa kriisityön menetelmien osaaminen lapsi- ja perhekohtaisessa työskentelyssä sekä selkokielisen oppaan laatimisesta huostaanotettujen lasten vanhemmille. Työelämän kokemustieto oli yhteneväistä teoriasta nousseiden asioiden kanssa.

6.4 Opinnäytetyön työstäminen

Tausta- ja tutkimustiedon perusteella määritellään tarkempi kehittämistehtävä ja rajataan kehittämiskohde (Ojasalo ym. 2014, 32–33). Kävimme keskustelua vanhemmuuden tukemisesta työelämän ohjaajamme kanssa ja saimme käytännön tietoa siitä, miten tärkeää huostaanottotilanteessa on vanhemmuuden tukeminen. Vanhemmuuden tukemisen tavoitteena on perheiden yhdistäminen ja vanhemmuuden vahvistaminen. Tällä hetkellä vanhemmuuden tukeminen on vähäistä ja huostaanottohetkellä voimakkaiden tunteiden vuoksi haasteellista toteuttaa.

Kehittämistyön prosessin seuraava vaihe oli kehittää uusi työväline, opaslehtinen annettavaksi vanhemmille huostaanottotilanteessa. Olimme lähestymistä vaksi vanhemmuuden sekä huostaanoton aiheuttaman kriisin. Päädyimme tekemään kehittämistyötä osallistamalla lastensuojelun ja sijaishuollon työntekijöitä jakamalla heidän taukotihoihinsa vihkot, joihin heitä pyydettiin ideoimaan kehitettävää opaslehtistä. Toimeksiantajan edustajan ja työelämän ohjaajan, sosiaalivyöntekijän kanssa teimme tiivistä yhteistyötä puheluiden, tapaamisten sekä sähköpostien avulla.

Laadimme opaslehtisen ensimmäisen version keräämämme teoreettisen viitekehyksen pohjalta syyskuussa. Teoriasta nousi esille, että huostaanotto on aina kriisi vanhemmuuteen ja kriisissä olevan ihmisen tukeminen on tärkeää. Opaslehtisen sisällössä ja ulkoasussa tuli huomioida kriisin eri vaiheet. Kriisissä oleva ihminen ei pysty välttämättä ottamaan vastaan tiivistä teoriatietaa, vaan an-

nettava tieto tulee olla selkeää ja kirjallisessa muodossa mukaan annettavaa tietoa. Joiden ihmisten on helpompi hahmottaa tilanne ja siihen liittyvät tapahtumat esimerkiksi aikajanalla kuvattuna. Tämän takia päädyimme laatimaan opaslehtisemme aikajanan kuvaamaan huostaanottoon liittyvien tapahtumien kulkua.

Opaslehtisen laatimisessa otimme huomioon työelämän ohjaajamme ja sosiaalityöntekijöiden käytännön työstä nousseet kokemukset, kehittämissuhteet sekä toiveet sisällöstä. Heidän toiveina oli huostaanottoprosessin avaaminen sekä huostaanoton aiheuttamien tunteiden esilletuominen. Toimeksiantajalta saimme ohjeistuksen opaslehtisen ulkoasun ja käytettävyyden suhteen. Lehtisen tuli olla tulostettava, mustavalkoinen ja sähköisessä muodossa työntekijöiden käyttöön jaettava. Sisällöltään opaslehtisen tuli olla tiivis ja selkeä sekä helppolukuinen.

Opinnäytetyön tuotoksen tekstin kirjoittamisessa pitää huomioida kohderyhmä ja sen ikä, asema ja tietämys aiheesta. Lisäksi tuotoksen käyttötarkoitus ja erityisluonne on huomioitava. Tekstin sävystä ja sen tyylistä on aiheellista keskustella niin toimeksiantajan kuin ohjaajien kanssa. Heiltä voi saada hyviä parannusehdotuksia ja arvokkaita kommentteja. Myös mahdollisen opponoinnin anti kannattaa hyödyntää. (Vilka & Airaksinen 2003, 129.)

Huostaanottokriisin alkuvaihetta elävä vanhempi tarvitsee konkreettisen kuvauksen siitä, miten hänen perheensä elämä tulee jatkumaan lapsen huostaanoton jälkeen. (THL 2015.) Opaslehtisen aikajana-tyyppinen kuvaus siitä, mitä meille nyt tapahtuu, sai alkunsa keskustelusta sosiaalityöntekijän kanssa. Ideana oli toivon ylläpitäminen, eli että alkushokin jälkeen vanhempi pystyisi aikajanan avulla hahmottamaan mitä on tulevaisuudessa ja miten lastensuojelun prosessi etenee.

Veimme opaslehtisen ensimmäisen version kommentoitavaksi työntekijöille. Työntekijät antoivat lisätoiveita lehtisen sisältöön liittyen. Toiveina oli teorian ja lakitekstin lisääminen sekä tekstin rakenteen selkiyttäminen. Luonnostelimme toisen version opaslehtisestä työntekijöiltä ja sosiaalityöntekijältä tulleiden esi-

tysten perusteella. Lisäsimme tietoa vanhemmuudesta sekä huostaanoton aiheuttamista tunteista. Täydensimme huostaanottoprosessin kuvausta lisäen ennen huostaanottoa tapahtuvat prosessin osat.

Veimme toisen version jälleen kommentoitavaksi sekä sijaishuollon että lastensuojelun sosiaalityöntekijöille. Laitoimme mukaan vihkon, johon keräsimme kommentteja sekä kehittämissuhteita, mielipiteitä ja ideoita. Saimme edelleen paljon hyviä käytännön ohjeita sekä ideoita oppaan muokkaamiseksi: opaslehtisen pituudesta, ulkoasusta, kuvista, asiasisällöstä sekä rakenteesta. Lehtisen pituus koettiin hyväksi ja nelisivuinen taitos riittäväksi. Ulkoasu oli selkeä ja kuvat hyvät. Tavoitteeksi asetettu helppo luettavuus ja tärkeimmiksi koettut asiat tulevat siinä hyvin esille. Asiasisältö muokkautui ja tarkentui prosessin aikana, mutta sisällön rajaaminen oli haasteellisinta.

Osa palautteen antajista toivoi enemmän ja laajemmin teoretietoa sisältöön, mutta päätimme toimia alkuperäisen ohjeistuksen mukaan emmekä lähteneet laajentamaan teoriaosuutta. Tämän jälkeen jatkoimme opaslehtisen työstöä muokkaamalla siihen työntekijöiden ideoita, esimerkiksi tarvittavan teoretiedon osuutta huostaanotosta ja huoltajan asemasta huostaanoton jälkeen. Vanhemmille tuotavassa tiedon sisällössä käsitelimme huostaanoton aiheuttamia tunteita. Tarjosimme vanhemmille konkreettisia keinoja esimerkiksi mistä saada lisätietoa vanhemmuutensa vahvistamiseksi, kuten yhteystietoja ja nettilinkkejä.

6.5 Tarkistus- ja viimeistelyvaihe

Tuotoksen käytettävyydestä ja toimivuudesta, sen visuaalisesta ilmeestä ja luettavuudesta pyydetään kommentteja arviointivaiheessa. Näin ollen tavoitteiden saavuttamisen arviointi ei jää ainoastaan tekijöiden varaan. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 17.) Toimeksiantajan edustaja sekä opaslehtisen kehittämisessä mukana olleet sosiaalityöntekijät tarkistivat ja arvioivat lehtistä koko prosessin ajan työyhteisöissä.

Valmis tuotos sekä kehittämistyön kulku esiteltiin sosiaalityöntekijöiden yhteisessä tiimissä 9.12.2015. Paikalla olivat toimeksiantajan edustaja, työelämän ohjaaja sekä kehittämisessä mukana olleet sosiaalityöntekijät. Esittelimme valmiin tuotoksen sekä sen kehittämisessä käytetyn teoriataustan. Toimeksiantajan edustaja toi esille, miten toiveet opaslehtisestä vastasivat valmista tuotosta. Hänen mielestään valmiista tuotoksesta tuli esille kaikki tarpeellinen tieto ja lehtisen ulkoasu oli selkeä. Toimeksiantajan edustaja halusi ottaa opaslehtisen käyttöön heti ja lähetimme hänelle sähköisenä versiona tiedoston. Tarvittaessa sosiaalityöntekijöiden olisi mahdollista päivittää ja muokata lehtisen sisältöä.

6.6 Opinnäytetyöprosessin ja tuotoksen arviointi

Opaslehtisen ulkonäöstä toivottiin selkeää sen vuoksi, että sitä lukevilla vanhemmilla voi olla esimerkiksi lukihäiriö, oppimisvaikeuksia tai muita vaikeuksia tiedon omaksumisessa tai sisäistämisessä. Tarkoituksena oli laatia sananmukaisesti pieni, selkeälukuinen lehtinen, joka tukisi vanhemmuutta, pitäisi toivoa yllä ja antaisi tarvittavia yhteystietoja, joita vanhemmat voisivat käyttää voimiensa mukaan. Keskeisten käsitteiden hahmottuminen selkeytti omaa näkökulmamme asiaan ja helpotti opaslehtiseen aihealueiden suunnittelua sekä ulkonäöllistä toteutusta. Visuaalisuutta lisäsi esimerkiksi aikajanatyypin näkymän toteutus keskiaukeamalle.

Sosiaalityöntekijät osallistuivat konkreettisesti arviointiin kommentoimalla ja lisäämällä omia ehdotuksiaan opaslehtisen luonnoksiin. Keräsimme heiltä saadun palautteen, kommentit sekä korjausehdotukset ja teimme opaslehtiseen tarvittavat muutokset. Työntekijöiden toiveena oli laajempi lakitekstiosuus opaslehtiseen sekä enemmän huostaanottoprosessiin liittyvää teoriaa. Pitäydyimme kuitenkin alkuperäisessä suunnitelmassamme emmekä laajentaneet opaslehtisen teoreettisen tiedon osuutta, koska alkuperäinen toimeksiantajalta tullut toive oli tehdä opaslehtisestä selkeä ja helppolukuinen. Tiivis yhteydenpito toimeksiantajaamme auttoi meitä opaslehtisen työstämisessä ja sen arvioinnissa koko prosessin ajan.

Viimeistelyvaiheessa esittelimme opaslehtisen sosiaalityöntekijöiden yhteisessä palaverissa, ”sossutiimissä”. Siellä opaslehtinen sai kiitettävää palautetta ja se koettiin hyvänä sekä selkeänä. Sitä pidettiin oivana muistilistana myös sosiaalityöntekijälle itselleen; yhdessä vanhemman kanssa opaslehtistä läpikäydessä tulee myös itse tarkistaneeksi kaiken tarpeellisen puhuttavan. He olivat tyytyväisiä myös opaslehtisen tulostettavuuteen ja siihen, että heillä on mahdollisuus muokata ja päivittää sitä tarvittaessa, esimerkiksi yhteystietojen tai toimijoiden muuttuessa.

Valmiin opaslehtisen käytön arviointia emme ehtineet saada opinnäytetyöprosessin aikana. Opaslehtisen käyttökokemukset ja toimivuuden arvioijat eli huostaan otettujen lasten vanhemmat eivät olleet meidän tavoitettavissa prosessin valmistuttua. Tietosuojan takia asiakkaiden yhteystietoja emme opiskelijana voineet saada käyttöömmekä, joten tuotoksen käytön arviointia emme päässeet tekemään.

Opinnäytetyöprosessimme oli pitkä ja monivaiheinen prosessi sisältäen myös monenlaisia tunteita innostuksesta epätoivoon, ilosta väsymykseen. Toivoa emme kuitenkaan missään vaiheessa menettäneet, koska koimme tuotoksena syntyvän opaslehtisen olevan niin tärkeä ja käytännön tarpeeseen tuleva työväline toimeksiantajallemme. Toiminnallisen opinnäytetyön tekeminen sopi hyvin meille käytännön ihmisille, vaikka tutkimuksellisuus ja teoreettisuus teetättivätkin paljon työtä. Opinnäytetyömme kypsyi tämän prosessin aikana opinnäytetyön lukupiireissä, joissa saimme rakentavaa palautetta hyvinkin runsaasti, jota sulattelimme ja työstimme lopulliseen muotoonsa.

7 Pohdinta

Lapsen huostaanotto herättää vahvoja tunteita, esimerkiksi häpeää, surua ja syyllisyyttä. Tämän vuoksi vahva eettinen työote oli tärkeää tätä opaslehtistä laatiessa. Perusperiaatteet jokaisen ihmisen ihmisarvon kunnioittamisesta ja salassapitovelvollisuuden noudattamisesta sekä luottamuksen arvoisina olemi-

nen ovat vahvasti läsnä lastensuojelun työkentällä ja myös tätä opinnäytetyötä tehtäessä (Talentia 2013, 5).

Tarkoituksena ei ole lisätä vanhempien kokemaa häpeää tai syyllisyyttä, vaan lisätä ymmärrystä tunteiden kokemisen oikeudesta. Vanhemmat tarvitsevat aikaa toipuakseen ja ottaakseen tietoa ja opastusta vastaan. Opaslehtiseen voi vanhemmat palata myöhemmin voimiensa mukaan. Vaikka ei heti jaksaisikaan edes lukea sitä, niin jo sen kuvat voivat antaa voimaa jatkaa eteenpäin ja etsiä tukea omaan vanhemmuuden prosessiinsa eteenpäin.

7.1 Eettisyys ja luotettavuus

Eettisten periaatteiden tarkoitus on ohjata ammattihenkilöiden toimintaa. Toiminnan epäkohtien muuttaminen ja epäkohtiin vaikuttaminen yhdessä muiden kanssa kuuluu ammattieettiseen työtoteeseen. Sosiaalialan työssä ammattietiikka merkitsee sitä, että ammattihenkilöstö haluaa tarkastella erilaisia asiakkaan arjen toimintoihin sopivia vaihtoehtoja ja kykenee toimimaan asiakaslähteisesti. (Talentia 2013, 5.)

Eettisyys voidaan jakaa kolmeen ryhmään ongelman mukaan: mistä kirjoitetaan, miten kirjoitetaan ja missä muodossa tulokset julkistetaan. Opinnäytetyön tekijän tulee tehdä se, mitä on kertonut kohderyhmälle tekevänsä opinnäytetyön nimissä. Joten raporttiin tulee kirjoittaa vain sellaisia asioita, joista on ennalta kerrottu. Tekijän tulee muistaa vaitiololupaus ja salassapitovelvollisuus, näin kunnioitetaan ja suojellaan kohderyhmäläisten yksityisyyttä. Tekijän tulee käyttää, käsitellä ja säilyttää aineistoa sovitulla tavalla. Opinnäytetyön tekijän on hyvä tarkkailla havainnointiaan myös eettisessä mielessä, onko hän tehnyt havainnot yksityis-henkilönä vai opinnäytetyön tekijänä. (Vilkkä 2007, 113-114, 116.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä tehtävä raportti selvittää sen, mitä on tehty, miksi ja miten. Lisäksi se kertoo millainen oppimisprosessi on ollut ja tulokset sekä johtopäätökset joihin on päädytty. Sekä oman prosessin, tuotoksen ja

oman oppimisen arviointi kuuluu raportin sisältöön. Raportin perusteella voidaan päätellä opinnäytetyössä onnistuminen. Onhan opinnäytetyö sen tekijän ammatillisen ja persoonallisen kasvun väline ja ammatillisen osaamisen kertoja lukijalleen. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 65.)

Tutkija itse on pääasiällisin luotettavuuden kriteeri laadullisessa tutkimuksessa ja luotettavuuden arviointia on koko tutkimusprosessin tarkastelu (Eskola & Suoranta 1999, 211). Opinnäytetyömme aihepiiriä on jo tutkittu aiemmin, joten monenlaista ja monin eri menetelmin saatua lähdeaineistoa ja tuloksia on saatavissa. Näitä tarkastelimme kriittisesti ja vertaillen oman opinnäytetyömme näkökulmasta.

Opinnäytetyöprosessissa eri vaiheiden dokumentointi on tärkeää, jotta arvioijat pystyvät arvioimaan työn tiedonkeruun, analyysin sekä tulkinnan luotettavuuden ja johdonmukaisuuden (Kananen 2008, 136). Eri vaiheet tulee kertoa selkeästi ja totuudenmukaisesti. Samoin tulee kertoa ne olosuhteet ja paikat, missä aineistonkeruu tapahtuu, aineistonkeruuseen käytetty aika, mahdolliset häiriötekijät sekä tekijän omat virheelliset tulkinnat. (Hirsjärvi ym. 2009, 231-233.) Opinnäytetyöpäiväkirjaan merkitsimme ylös ja pohdimme yhdessä tekemiämme valintoja ja ratkaisuja. Prosessin auki kirjoittaminen raporttiosuudessa lisää luotettavuutta. Selkeällä aihepiirin ja keskeisten käsitteiden rajauksella pyrimme myös johdonmukaisuuteen ja selkeyteen.

7.2 Oppimiskokemukset ja ammatillinen kasvu

Kehittämistyö tapahtui hyvässä yhteishengessä alusta alkaen ja yhteinen motivaatio opaslehtisen aikaansaamiseksi lastensuojelun työvälineeksi oli niin vahva, että yhteistyö toimeksiantajamme kanssa oli helppoa ja sujuvaa. Oli helppo aloittaa, kun toimeksiantajamme kertoi selkeästi, millainen lehtinen vanhemmille annettavaksi huostaanottotilanteessa olisi sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan hyvä. Sosiaalityöntekijät kaipasivat ”jotain kättä pidempää” vaikeaan tilanteeseen, jossa tunteet myllertävät eikä kriisissä oleva vanhempi pysty otta-

maan tietoa eikä ohjeistuksia vastaan. Tärkeäksi koettiin myös tiedottaa vanhemmille siitä, että tunteet ovat sallittuja eikä niitä tarvitse peitellä eikä hävetä.

Työn tekemisen alkuvaiheessa ongelmana oli teoretiedon rajaaminen ja selkeyttäminen. Aloitimme ensimmäisen opinnäytetyömme vanhemmuuden tukemisesta vertaisryhmän keinoin perehtymällä Voikukkia-vertaisryhmän toimintaan. Opinnäytetyön ohjaajamme oli erittäin innostunut aiheesta ja tarkoituksena oli tehdä laadullinen tutkimus vertaisryhmän käyneiden vanhempien kokemuksista. Haastateltavien puutteen vuoksi opinnäytetyömme päättyi ja jouduimme tekemään päätöksen opinnäytetyön vaihtamisesta.

Saimme nopeasti aiheen uuteen opinnäytetyöhön ja toimeksiantajan siihen. Joensuun kaupungin lapsiperhepalveluiden esimieheltä tuli toive kehittää uusi työväline lastensuojelun työntekijöille käytettäväksi vanhempien tukemiseen lapsen huostaanottotilanteessa. Innostuimme tarjotusta aiheesta heti ja pysyimme hyödyntämään jo kerättyä teoretietoa osittain uuteen opinnäytetyöhön. Opinnäytetyö vaihtui toiminnalliseksi opinnäytetyöksi.

Harjaannuimme tiedonhaussa ja lähteiden etsimisessä opinnäytetyöprosessin aikana. Kokosimme ja työstimme tietoa yhteen yhdessä työhön sopivaksi. Opiskelun aikana saamamme tutkimuksellisen kehittämistyön opit tulivat käyttöön. Työstämisen aikana olemme keskustelleet paljon ja käymämme keskustelut ovat antaneet meille erilaisia lähestymisnäkökulmia aiheeseen. Olemme myös oppineet koko ajan uutta toisiltamme ja työelämäohjaajiltamme.

Sosiaalityöntekijöiden tapaamisissa sekä tuotoksen valmistuttua keskustelua herätti työssämme lähestymistapa kriisityön teorian kautta. Keskustelimme siitä, onko lapsen huostaanotto aina kriisi vanhemmalle myös siinä tapauksessa, jos se on toivottu tapahtuma ja koetaan helpotuksena. Yhteinen päätelmä oli kuitenkin se, että huostaanottokriisi on aina väistämätön ja voimistuu lapsen syylistäessä huostaanotosta vanhempansa. Itse koimme, että onnistuimme työssämme ja samalla mahdollistimme sekä toteutimme tämän yhteisen suunnittelun ja kehittämisprosessin.

Opinnäytetyön saaminen lopulliseen muotoonsa on ollut aikaa vievä ja työläs prosessi. Työskennellessä haasteeksi muotoutui aikataulussa pysyminen ja riittävän yhteisen ajan löytäminen. Työn viivästyminen ja työn tekemisen pitkityminen vaikeutti motivaation säilymistä. Työn tekeminen on vaatinut sitkeyttä, oma-aloitteisuutta, suunnitelmallista ajankäyttöä sekä motivaatiota.

Työn tekeminen on lisännyt ymmärrystämme siihen, mikä vaikutus huostaanotolla on vanhemmuuteen ja miten tärkeää olisi tukea vanhemmuutta myös huostaanoton aikana sekä sen jälkeen. Ymmärryksen lisääntyminen siitä, miten lapsen huostaanotto vaikuttaa vanhemmuuteen sekä vanhemmuuden tukemisen merkityksen ymmärtäminen on lisännyt ammatillista osaamistamme. Vanhemmuus ei katoa, sitä ei viedä pois eikä lapsen huostaanotto ole pysyvä, vaan aina tavoitteena on lapsen palaaminen kotiin. Tekemämme opaslehtinen tulee olemaan tärkeä työväline lastensuojelun työkentällä. Opaslehtinen on apuna työntekijälle vuorovaikutuksellisestikin vaikeassa tilanteessa, jolloin sanoja ei kuulla, eleet ja ilmeet helposti tulkitaan väärin ja hyvää tarkoittavat lauseet kääntyvät itseään vastaan. Tunnereaktioiden ollessa pinnalla on vaikea kuulla tai nähdä sitä hetkeä pidemmälle tai ajatella tulevaisuutta yhtään eteenpäin. Opaslehtiseen on hyvä palata.

Opinnäytetyöprosessimme aikana olemme harjaantuneet paitsi kehittämistyössä niin myös yhteistyössä ja sen vaalimisessa työelämän yhteistyökumppaneidemme kanssa. Yhteinen kehittämistyö ideoinnista ja tavoitteen asettelusta lähtien kohden työvälineeksi kommenttien ja kehittämissuositusten myötä muotoutuvaa tuotosta on antoisa yhteinen matka. Se vaatii yhteistyökykyä, palautteen vastaanottamistaitoa ja vahvaa visiota tulevasta tuotoksesta. On ollut hieno kokemus saada sosionomi-opiskelijoina olla tekemässä lastensuojelun ammattilaisten kanssa yhdessä opaslehtistä, jolla on positiivista annettavaa vaikeassa elämäntilanteessa oleville ihmisille, sekä auttaa ammattilaisia työssään. Tämä on hyvää oppia tulevaa sosionomeina tekemäämme työtä ajatellen; olemme kehittäjiä ja innostajia.

7.3 Jatkotutkimukset ja kehittämisideat

Jatkokehitysmahdollisuutena on opaslehtinen nuorelle huostaanottotilanteessa, jossa käsitellään tilannetta nuoren näkökulmasta. Siinä myös korostettaisiin vanhemman ja nuoren suhteen säilymistä, vanhemmuuden säilymistä ja miten nuori omalla toiminnallaan voisi sitä edistää. Työelämäohjaajamme kertoi meille tästä ideasta mitä myös on käytännön lastensuojelutyössä kaivattu. Nuoren maailma on usein niin musta-valkoinen, että vanhemman omassa tunnemylläkässään tekemät teot tai sanotut sanat tulkitaan usein väärin ja ymmärretään hylkäämisenä tai välittämisen puutteena.

Kehittämisideana esille tuli työntekijöiden suppeat mahdollisuudet tukea vanhempia sekä tarjottavat tukimahdollisuudet. Myös Juha Jokisen (2004) julkaisussa kehittämistarpeena tuli esiin lastensuojelun sosiaalityön kehittäminen perheiden tukemiseksi niin huostaanotto-prosessin eri vaiheissa kuin myös huostaanoton jälkeen, samoin kuin kriisityön menetelmien osaaminen.

Opinnäytetyömme toteuttamisen aikana nousi esille, ettei vanhempien tukemiseksi ole juuri työvälineitä ja varsinkin tukihenkilöiden kouluttaminen vanhempien tueksi koettiin tarpeelliseksi. Johtavan sosiaalityöntekijän kanssa keskusteluissa nousi esille vanhemmuuden tukemisen haasteet ja työn kehittämisen monet kysymykset. Mietimme, voiko tukihenkilö olla vapaaehtoinen toimija vai järjestetäänkö vanhemmuuden tukeminen perhetyön kehittämisen keinoin. Huostaanottotilanteessa vanhempien tukeminen vaatii tukihenkilöltä henkilökohtaisten ominaisuuksien lisäksi tietoa huostaanotto-prosessista sekä kykyä suhtautua neutraalisti erilaisten tunteiden kohtaamiseen.

Ennen huostaanottotilannetta perheessä työskentelee yleensä perhetyön sekä varhaisen tuen työntekijöitä. Heillä on tietoa perheen tilanteesta sekä huostaanottoon johtaneista syistä. Perheessä työskentelevät työntekijät ovat usein myös tuttuja vanhemmille sekä lapsille, mutta huostaanottotilanteessa heidän työskentely perheen kanssa usein päättyy lapsen siirryttyä sijaishuoltopaikkaan. Kenties tässä olisi hyvä kehittämisen kohde myös vanhempien tukemista ajatellen. Tuttu perhetyöntekijä voisi jatkaa vanhempien tukena huostaanotto-proses-

sin aikana. Hän voisi tarvittaessa jatkaa niin kauan, kunnes vanhemmat kokevat päässeensä huostaanoton aiheuttaman kriisin jälkeen jaloilleen.

Lähteet

- Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Osuuskunta Vastapaino.
- Lastensuojelulaki 417/2007.
- Heino, T. 2013. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Bardy, M. (toim.). Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 84 – 93.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.
- Jokinen, J. 2004. Kriisityön kehittäminen huostaanotossa. Lastensuojelun kehittämisohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Kananen, J. 2008. Kvali. Kvalitatiivinen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän kirjapaino.
- Karvonen, U-M. 2010. Lapsen huostaanoton kokeneiden vanhempien tukeminen. Opinnäytetyö. Oulu: Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Pohjoinen.
- Kujala, V. 2003. Jaetun vanhemmuuden mahdollisuudet. Sijoitettujen lasten vanhempien ryhmätoiminnan opas. Helsinki: Sininauhaliitto.
- Kujala, V. 2012. Voikukkia-vertaistukiryhmät. Opas sijoitettujen lasten vanhempien vertaistukiryhmien perustamiseen ja ohjaamiseen. Helsinki.
- Känkänen, P. 2013. Siirtymät sijaishuollossa-hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Bardy, M. (toim.). Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy. s.264
- Laakso, R. & Saikku, P. 1998. Hyvä huostaanotto? 28/1998 STAKES:n tutkimuksia.
- Luokkanen, T. & Veckman, R. 2008. Huostaanotettujen lasten äitien etävanhemmuuden tukeminen. Opinnäytetyö. Oulu: Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Pohjoinen.
- Manninen, N. 2001. Vanhemmaksi vanhemman paikalle – Sijaisvanhempien kokemuksia tehtävästään. Jyväskylän Yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja Filosofian laitos/ Yhteiskuntapolitiikka. Pro Gradu-tutkielma.
- Nummela, T. 2007. Huostaanotettujen lasten vanhempien tukeminen. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos, sosiaalityön pro gradu – tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2009. Kehittämistyön menetelmät- uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Pitkänen, M. 2011. Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa. Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 26. Yliopistopaino.
- Pojjula, S. 2007. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Räty, Tapio. 2012. Lastensuojelulaki - käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Saari, S. 2003. Kuin salama kirkkaalta taivaalta - kriisit ja niistä selviytyminen. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Saastamoinen, K. 2008. Lapsen asema sijaishuollossa – Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Sosiaalityöntekijä. Joensuun kaupunki. Haastattelu 28.7.2015

- Talentia ry. 2013. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry: Helsinki.
- Taskinen, S. 2012. Lastensuojelulain soveltaminen. Helsinki. Sanoma Pro Oy.
- THL. 2009. Vertaistuen toimintamuotoja. <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/vertaistuki> 21.3.2015.
- THL. 2014. Sosiaali- ja terveysalan tilastollinen vuosikirja 2014. Tampere: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy.
- THL. 2015. Lastensuojelun käsikirja. <https://www.thl.fi/web/lastensuojelun> käsikirja. 16.11.2015
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Uusitalo, T. 2006. Kielletyt tunteet. teoksessa Tunteiden rakkaus ja rikkaus- Avaimia tunteiden tulkintaan. Määttä, K. (toim.). Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Vanhanen, S. 2014. Kuka auttaisi meidän perhettä? Sijoitetun lapsen ja hänen perheensä tukeminen ja jälleenyhdistäminen – kehittämishankkeen raportti. Forssa: SOS - Lapsikylä ry.
- Vilka, H. 2007. Tutki ja havainnoi. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Saatekirje

Hei,

Teemme sosionomi-opintoihin liittyvää opinnäytetyötä Karelia-ammattikorkeakoulussa ja aiheenamme on vanhempien tukeminen lapsen huostaanottotilanteessa. Tarkoituksena on kehittää yhdessä uusi työväline, opaslehtinen annettavaksi vanhemmille huostaanottohetkellä.

Toivoisimme teiltä toiveita ja ideoita opaslehtisen kehittämiseksi.

mm. * Ulkoasu, asiasisältö

* Opaslehtisen rakenne ja kuvat

Sana on vapaa ja toivomme, että haluatte olla mukana kehittämistyössä. Kirjeen mukana toimitimme vihon, johon toivomme teidän kirjoittavan ideat ja toiveet

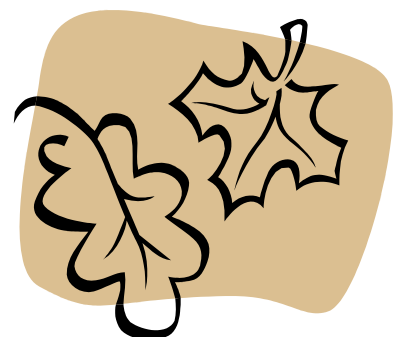
Syksyisin terveisin

Sosionomi-opiskelijat

Tarja Lätti & Minna Takkunen

Halutessanne lisätietoja tai yhteydenottopyynnöt voitte lähettää osoitteeseen tarja.latti@edu.karelia.fi tai minna.k.takkunen@edu.karelia.fi

Kiitos

”MITÄ MEILLE TAPAHTUU?”

– vanhempien tukeminen huostaanottoilanteessa

HUOSTAANOTTO

Lapsen huostaanottoon joudutaan päätyään, kun

** puutteet lapsen huolenpidossa tai kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä*

tai

** lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähaisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään*

VANHEMMUUS

Vanhemmuus ei katoa sijoituksen tai huostaanoton aikana, vaan vanhemmuus tarvitsee tukea ja ohjausta.

Huoltajan asema lapsen edunvalvojana ja lapsen huoltajana säilyy huostaanotosta huolimatta. Lapsen huoltajalla on oikeus päättää lapsen uskontokunnasta sekä lapsen nimestä. Vanhemmilla on oikeus saada oma asiakassuunnitelma sekä neuvonta ja tuki lapsen huostaanoton aikana.

Huostassapidon aikana sosiaali- ja terveyslautakunnalla on oikeus päättää lapsen asuinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja terveydenhoidosta.

HUOSTAANOTON AIHEUTTAMAT TUNTEET

Huostaanotto / sijoitus on aina kriisi ja jokaiseen kriisiin liittyy erilaisia tunteita.

Vanhempana sinulla on luonnollista tuntoa

* surua ja pettymystä mm. itseen, läheisiin, lapseen

* vihaa viranomaisia/ asianosaisia kohtaan

* ahdistusta epätietoisuudesta

* fyysisiä oireita, mm. ruumiillinen kipu, unettomuus, muisti- ja keskittymisvaikeudet

* häpeää tapahtuneesta

* syyllisyyttä siitä, mitä on tapahtunut

Anna aikaa itsellesi käsitellä asiaa

ja pyydä apua tarvittaessa,

älä jää yksin tunteidesi kanssa

sillä lapsesi tarvitsee sinua

*Mistä apua, jos tuntuu että maailma romah-
taa?*

Joensuun kaupungin akuuttityöryhmä puh.050 5118352

Avohuollon sijoitus

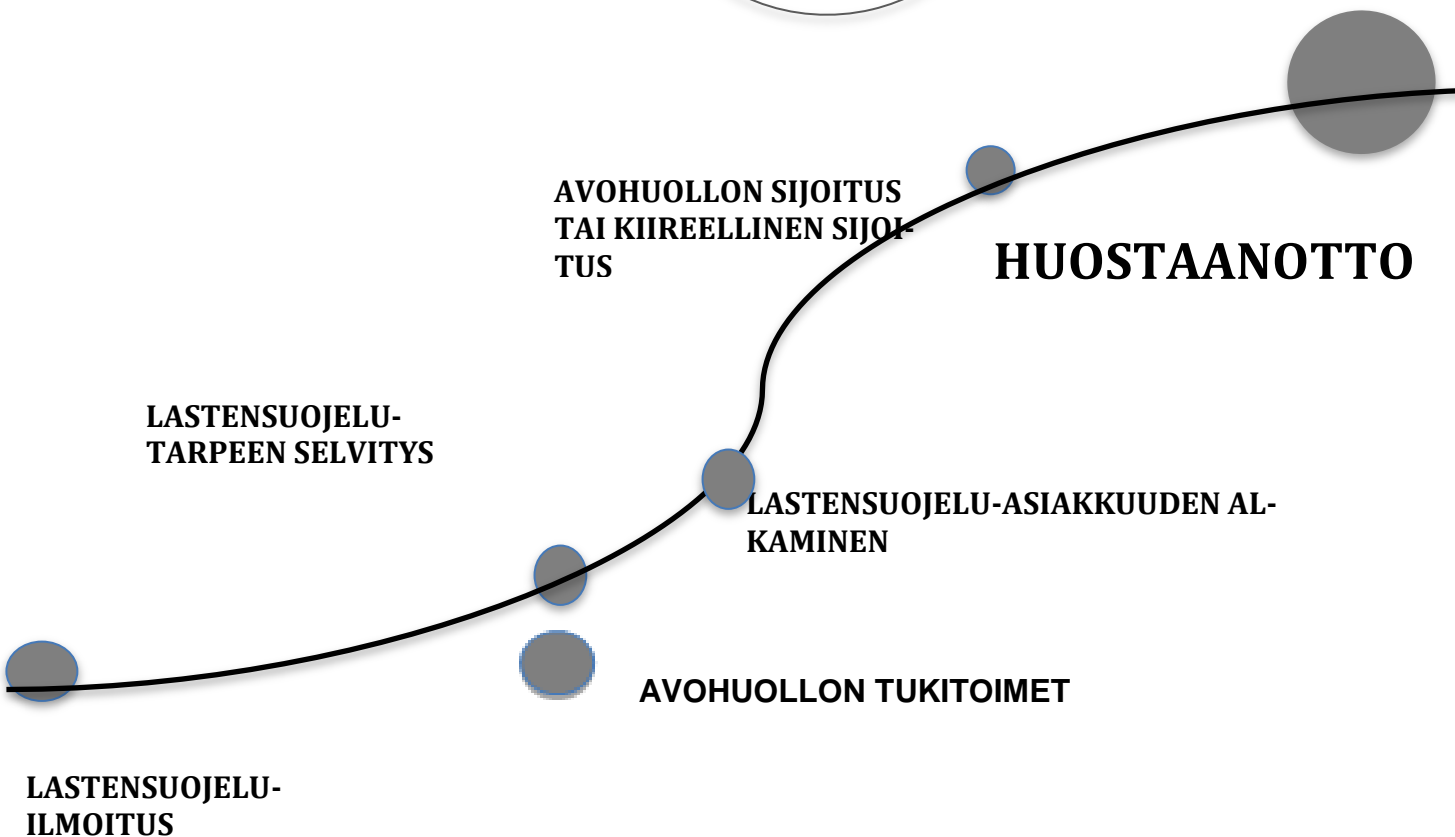
- * suostumus yli 12v. lapselta sekä vanhemmalta
- * toteutuu suunnitellusti
- * sen voi purkaa vanhemman pyynnöstä

Kiireellinen sijoitus

- * toteutuu välittömästi, akuutisti
- * sosiaalitoimella päätösvalta, päätöksestä ja sijoituspaikasta

Huostaanotto

- * Johtavan sos. työntekijän päätöksellä
- * hallinto-oikeuden ratkaisu

TYÖSKENTELEVAIHE

Tavoitteena lapsen / nuoren kotiutuminen

Kriisin vaiheet:

- * sokkivaihe
- * reaktiovaihe
- * käsittelyvaihe
- * hyväksyminen

**HUOSTAANOTTO
PÄÄTTYY**

JÄLKIHOOLTO

SIJAISHUOLTO/ASIAKASSUUNNITELMA

- LAPSEN ASIAKASSUUNNITELMA
- VANHEMMAN ASIAKASSUUNNITELMA

HUOSTAANOTON PÄÄTTYTTYÄ

- * lapsi / nuori palaa kotiin tai itsenäistyy
- * lapsi / nuori jää sijaispaikkaan,
 - jaettu vanhemmuus biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien kanssa

VANHEMMUUDEN TUKEMISEKSI

MITÄ VANHEMPIEN ON HYVÄ MUISTAA...

- * Olet aina lapsesi vanhempi ja olet tärkeä lapselle
- * Huolehdi itsestäsi ja jaksamisestasi
- * Merkitse kalenteriin kaikki tärkeät päivämäärät, tapaamiset sekä muut muistettavat asiat
- * Hanki kansio, johon järjestät kaikki lapseen liittyvät paperit
- * Pidä päiväkirjaa / muistikirjaa, johon kirjaat kaikki heränneet kysymykset seuraavia palavereita varten
- * Kerro tilanteesta luotetulle läheiselle tai pyydä tukihenkilöä
- * Pidä säännöllisesti yhteyttä lapseesi ja pidä antamasi lupaukset
- * Muista iloita ja nauttia asioista, jotka tuovat hyvää mieltä
- * Ota vastaan apua ja tukea, osallistu vertaistukiryhmään

MISTÄ APUA?

- * Lapsen asioita hoitava sosiaalityöntekijä**
- * Lapsen sijaishuoltoipaikka / sijaisperhe**

- * Kriisikeskus, valtakunnallinen kriisipuhelin**
puh. 010 195 202
- * Ev.lut. kirkon palveleva puh. 010 190 071**
- * Oman alueen seurakunnan diakoni**
- * Oman alueen terveystakeskus / psykososiaalinen tuki**
Joensuun kaupungin akuuttityöryhmä puh. 050 511 8352
- * Voikukkia- vertaistukiryhmä**

Lisätietoa :

- * www.lastensuojelu.info → kuuntelu sekä teksti-versiona**
- * www.sosiaaliportti.fi → lastensuojelun käsikirja**
- * www.ensijaturvakotienliitto.fi**
- * www.mll.fi/vanhempainnetti**
- * www.voikukkia.fi**

LAPSESI SIJAISHUOLTOPAIKAN YHTEYSTIEDOT:

LAPSESI ASIOITA HOITAVAN SOSIAALITYÖNTEKIJÄN**YHTEYSTIEDOT:**

**YHTEYSHENKILÖ SINUN LISÄKSESI (läheinen tai viranomai-
nen):**
